Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 11 Sayı: 59 Ekim 2018 Volume: 11 Issue: 59 October 2018
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.2649

KALEM İŞİ SÜSLEMELERİYLE BİR LÂLE DEVRİ ESERİ: MUDANYA TAHİR PAŞA KONAĞI

A WORK FROM THE TULIP ERA WITH HAND-DRAWN ORNAMENTS: MUDANYA TAHİR PASHA MANSION

Erkan ATAK*

Öz

Tahir Paşa Konağı Osmanlı mimarisinde Lâle Devri yıllarında başkent dışında inşa edilmiş nadir konak örneklerinden birisidir. Konak, başodasının giriş kapısı üzerinde yer alan kitabeye göre H.1137 / M. 1724-1725 senesinde inşa edilmiştir. Konağın 18. yüzyıldan kalma bölümlerinin "Eyvanlı dış sofalı" plan şemasında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ancak zaman içerisinde yapılan müdahaleler ve eklemeler neticesinde konak genişletilmiş ve haremlik-selamlık şeklinde iki bölümlü hale getirilmiştir. Konağın en dikkat çekici bölümü başodasıdır. 18. yüzyıldan kalma bu odanın iç cepheleri ve tavanında Lâle Devri yıllarının karakteristik motifleri olan vazolu çiçekler ve meyve kâselerinin ağırlıkta olduğu kalem işi bezemeler yer almaktadır. Üslûp ve işçilik bakımından Topkapı Sarayı III. Ahmed Yemiş Odası'ndaki kalem işleriyle benzerlikler gösteren süslemelerin büyük çoğunluğu sağlam vaziyette günümüze ulaşmıştır.

Tahir Paşa Konağı 1985 yılında kamulaştırılmış ve Kültür Bakanlığı bünyesinde bir süre halk kütüphanesi olarak kullanılmıştır. 2012 yılında Mudanya Belediyesi'ne devredilen konak 2013 yılında Tahir Paşa'nın torunları Agâh BURSALI ve Memduh GÖKÇEN'in katkılarıyla restore edilmiş ve müze/ev olarak halkın ziyaretine açılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tahir Paşa, Mudanya, Konak, Lale Devri, Süsleme.

Abstract

Tahir Pasha Mansion is one of the rare examples of mansions in the Ottoman architecture that was built outside the capital during the years of Tulip Era. The mansion was built in 1137 (AH) / 1724-1725 (AD) according to the inscription on the entrance gate of the main room. It is understood that the mansion's sections dating back to the 18th century were built on the plan of "external sofa with iwan". However, as a result of the interventions and additions made over time, the mansion was expanded and turned into two parts in the form of private and public areas. The most attention-grabbing part of the mansion is the main room. The interior walls and ceiling of this room dating back to the 18th century have hand-drawn decorations, mainly flowers with vases and fruit bowls which are the characteristic motifs of the Tulip Era. The majority of ornaments which show similarities with the hand-drawn works in the Fruit Room of Sultan Ahmed III in the Topkapı Palace in terms of style and workmanship have reached the present day without any deformation.

Tahir Pasha Mansion was expropriated in 1985 and used as a public library of the Ministry of Culture for some time. The mansion was handed over to Mudanya Municipality in 2012 and restored with the contributions of Tahir Pasha's grandchildren Agâh BURSALI and Memduh GÖKÇEN and opened to visitors as a museum/house in 2013.

Keywords: Tahir Pasha, Mudanya, Mansion, Tulip Era, Ornament.

1. GİRİŞ

Lâle Devri Osmanlı tarihi içerisinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. III. Ahmed'in (1703-1730) tahta çıkmasıyla beraber başlayan bu dönem, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın (1717-1730) sadrazam olmasıyla birlikte tam anlamıyla kimliğini bulmuştur. Lâle Devri'nde Osmanlı Devleti'nin birçok alanında ıslahat ve yenileşme girişimlerinde bulunulmuştur. Osmanlı sanatı ve mimarisi söz konusu çabaların odaklandığı alanlardan birisidir. İstanbul'un çehresini değiştiren köşkler ve sahil saraylarının büyük bir çoğunluğu kanlı bir isyan neticesinde yok olmuştur. Yine de günümüze ulaşabilen örnekler Lâle Devri üslubunu anlayabilmemiz açısından önemlidir. Özellikle sivil mimaride süsleme alanında kendini gösteren bu değişimin yansımaları kısmen de olsa Anadolu'da kendini göstermektedir. Dönemin önde gelen simaları tarafından inşa ettirilen bir kısım yapıda başkentteki üslûbun yansımaları hissedilmektedir. Ancak söz konusu yapılar haricinde kalan mimarlık ürünlerinde genel çizgilerin devam ettirildiği görülmektedir. Buna karşın bu çalışmanın konusu olan Mudanya Tahir Paşa Konağı'nın başodasında bulunan kalem işi süslemeler gerek zengin içeriği gerekse Lâle Devri'nde başkentte görülen üslûbu birebir yansıtması açısından oldukça önem arz etmektedir.

2. YERİ VE İNŞA TARİHİ

Tahir Paşa Konağı; Mudanya ilçe merkezinde, Şükrü Çavuş Mahallesi, Tahir Paşa Köşk Sokak 6-B adresinde yer almaktadır. T.C. Kültür Bakanlığı tarafından 1985 yılında kamulaştırılan konağın onarımı Tahir Paşa'nın torunu Agâh BURSALI'nın destekleriyle gerçekleştirilmiştir. Bu tarihten sonra ilçe halk

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen - Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, e posta: erkanatak@sakarya.edu.tr

kütüphanesi olarak kullanılan konak 2012 yılında Mudanya Belediyesi'ne devredilmiştir. 2013 yılında Mudanya Belediyesi konağın restorasyonu ve iç düzenlemesini gerçekleştirdikten sonra müze/ev olarak halkın hizmetine sunmuştur. Bu proje Tahir Paşa'nın torunları Agâh BURSALI ve Memduh GÖKÇEN'in katkılarıyla hayata geçirilmiştir (Demirbağ, 2003, 82).

Tahir Paşa Konağı, başodanın giriş kapısı üzerinde yer alan inşa kitabesine göre H. 1137 / M. 1724-1725 yılında inşa edilmiştir (Fotoğraf 14). Dört satırlık kitabe tahrip edilmiştir. Bu tahribatın kim tarafından ne amaçla gerçekleştirildiği bilinmemektedir. Kitabenin okunuşu şu şekildedir (Öcalan, 2014, 87):

Bu bâba……idüb safâ kesb eyle gel cânâ…….. sim ü zer eyle……..dilber-i ra'nâ
İlâhî feyz-i lütfunla kerem-bâbın küşâd eyle
Bu hâne sâhibinin dâima ömrün müzdâd eyle
Sene 1137 (1724-1725)

Günümüz Türkçesi'yle okunuşu şu şekildedir (Hasan Bahri Öcalan):

Bu kapıya…… et, gel cana sefa kazan…….. gümüş ve altın eyle……. Her güzele
Allah'ım! Lütfunun bereketiyle cömertlik kapısını açık tut.
Bu ev sahibinin ömrünü dâima uzun et.
Sene 1137 (1724-1725)

Kitabede konağın kim tarafından inşa edildiğine değinilmemiştir. Konağa ismini veren Tahir Paşa'nın† H. 1288 / M. 1871-1872 tarihinden evvel vefat ettiği bilinmektedir (Satıcı, 2006, 233). Bu da konağı yaptıran kişinin Tahir Paşa olamayacağını göstermektedir. Konağın banisi ve ne zaman Tahir Paşa'nın himayesine geçtiği hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

3. GENEL MİMARİ TANIM

Tahir Paşa Konağı eğimli bir arazi üzerine yaklaşık olarak kuzey-güney istikametinde inşa edilmiştir. İki katlı konağın zaman içerisinde yapılan eklemelerle birlikte orijinal planından uzaklaştırıldığı görülmektedir. (Çizim 1-7). 18. yüzyılda inşa edilen orijinal planın "Eyvanlı dış sofalı plan şeması" olduğu anlaşılmaktadır (Çizim 3) (Eldem, 1954: 50-64). Bu kısmın güney ve doğu cephelerine 19. yüzyılda bir kısım mekân eklenmiştir (Aksoy, 2011, 81; Güner, 2014, 74). Konak söz konusu eklemelerden sonra haremlik ve selamlık bölümlerinden oluşan bir düzene kavuşmuştur (Fotoğraf 1-6).

700 metrekarelik bir alan üzerine konumlandırılan konağın (Aksoy, 2011, 191) batı ve kısmen güney cephesini çevreleyen bir büyük avlu ve kuzeydoğuda ufak boyutlarda bir başka avlu bulunmaktadır. Avlular yaklaşık 3-4 metre yüksekliğinde taş duvarlarla çevrelenmiştir (Erbay, 2015: 118). Konağın zemin katına girişi sağlayan üç kapı bulunur. Kapılardan ikisi batı cephede, biri doğu cephede açılmıştır.

Konağın 18. yüzyıldan kalan orijinal kısmına giriş, batı cepheden sağlanmaktadır (Fotoğraf 4). Zemin katta odalar dikdörtgen bir taşlık etrafına sıralanmıştır. Avludan kapıyla girdikten sonra Mudanya'ya ait eski fotoğrafların sergilendiği bir mekâna geçiş sağlanmaktadır. Bu mekân, ortadaki kare destekler vasıtasıyla iki kısım olarak düzenlenmiştir. Mekânın doğusunda yer alan dört sıra merdivenle taşlık kısmına inilmektedir (Fotoğraf 7). Taşlığın kuzeyinde iki mekân yer almaktadır. Mekânların ortasında dar bir eyvan bulunur (Fotoğraf 8). Her iki mekânın giriş kapıları eyvana açılmaktadır. Mekânların güney cephelerinde taşlığa bakan ikişer pencere yer almaktadır. Taşlığın doğusunda bir kapı ve iki pencere kuzeydoğudaki bahçeye açılmaktadır. Zemin katta 18. yüzyıl yapısı olan bu bölümün güneyinde 19. yüzyıl eklentisi olan kısımlar bulunmaktadır. Bu bölümlere taşlığın güneyinde bulunan bir açıklıkla geçiş sağlanmaktadır. Orijinal kısma göre daha düzensiz olan bu bölümde doğu-batı doğrultulu bir hol ve bu holün güneyine yerleştirilmiş iki oda bulunmaktadır.

Konağın birinci katına, zemin katta taşlığın güney cephesine yerleştirilmiş merdivenlerle çıkış sağlanmaktadır (Fotoğraf 7). Birinci kat dış sofalı eyvanlı plan şemasına sahiptir (Fotoğraf 8-11). Merdivenlerle sofaya ulaşılmaktadır. Doğu-batı doğrultulu sofanın kuzeybatı ve kuzeydoğu köşelerine iki oda yerleştirilmiştir (Fotoğraf 8). Odaların arasında bir eyvan yer almaktadır. Kuzeydoğu köşedeki oda konağın başodasıdır. Odaların kapıları ortadaki eyvana bakacak şekilde sofaya açılmaktadır. 18. yüzyılın orijinal yapısı olan bu bölümün güney ve doğu cephelerinde 19. yüzyıl eklentisi kısımlar bulunmaktadır. Harem bölümü olarak düzenlenmiş bu eklentiler ortada bir sofa, sofanın doğusunda ve batısında yer alan odalardan oluşmaktadır.

† Tahir Paşa Bursa hanedanındandır. Cemaziyelâhir 1278'de (Aralık 1861) Rumeli beylerbeyi pâyesi ile Bursa mutasarrıfı olup Zilka'de 1278'de (Mayıs 1862) bu görevinden ayrılmıştır. 1286 (1869/70) tarihinde vefat etmiştir. (Mehmed Süreyya, Sicili Osmani Cilt:5)

Tahir Paşa Konağı, taş temel üzerine ahşap karkas arası tuğla malzemeli dolguyla inşa edilmiştir. Cepheler sıvalıdır. Birinci katta köşe odaları çıkma yapmaktadır. Konak 2013 yılında Mudanya Belediyesi'ne devredildikten sonra müzeye çevrilmiştir. Müze içerisinde konağın yapılışından günümüze değin kullanılan eşyalar, Mudanya tarihiyle ilgili fotoğraflar belirli bir düzen içerisinde sergilenmektedir.

4. BAŞODADAKİ KALEM İŞİ SÜSLEMELER

Tahir Paşa Konağı'nın en önemli bölümü kuşkusuz başodadır. Konağın inşa kitabesi de başodanın giriş kapısı üzerinde bulunmaktadır (Fotoğraf 14). Başoda, birinci katta kuzeydoğu köşede yer almaktadır (Fotoğraf 12). Odanın sokağa bakan kuzey ve doğu cepheleri dışa çıkma yapmaktadır. Giriş kapısı güneybatı köşede yer alır ve sofaya açılır (Fotoğraf 13). Oda seki bölümüyle birlikte 640x480 cm ölçülerindedir.‡ Giriş kapısından sonra sekiye ulaşılmaktadır. Seki haricinde odanın yaklaşık olarak kare ölçülere (461x458 cm) sahip olduğu görülmektedir. Başodanın güney cephesinde yüklük, kuzey ve doğu cephelerinde altlı üstlü altışar pencere bulunmaktadır. Batı cephede ise kuzey köşede, altta bir pencere açıklığına yer verilmiştir (Fotoğraf 16-21). Pencereler sivri kemerli, alçı şebekelidir.

Başodanın cephelerinde, yüklük dolaplarında ve tavanda zengin içerikli kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Süslemelerin büyük çoğunluğu konağın yapıldığı dönem olan Lâle Devri üslubunu yansıtmaktadır. Süslemeler asli durumları dikkate alınarak belirli ölçüde canlandırılmıştır. Cephelerdeki süslemeler altlı üstlü iki sıra halinde düzenlenmiştir. Bir ince bir kalın olarak sıralanmış dikdörtgen panoların içerisine yerleştirilmiş süslemeler bütün cepheleri dolaşmaktadır. İnce panolarda daha stilize bitkisel bezemeler yer alırken, kalın panoların her birine vazolu çiçek kompozisyonları yerleştirilmiştir. Özellikle üst sıradaki alçı kabartmada vazolu çiçek ve meyve tasvirleri dikkat çekmektedir.

Odanın batı cephesinde altta sekiz, üstte on pano bulunmaktadır (Fotoğraf 20-21). Panolar altlı üstlü simetrik yerleştirilmiş olmasına karşın alt sıradaki pano sayısı kapı açıklığı ve cephenin kuzey köşesindeki pencere açıklığı nedeniyle daha azdır. Dar panoların her birinde benzer kompozisyonlara yer verildiği görülmektedir. Panonun merkezinde altlı üstlü iki şemse motifi bulunmaktadır. Siyah zeminli şemselerin içleri açık gri stilize çiçek buketleriyle dolgulanmıştır. Alt, üst ve yanlarda aynı kompozisyon yarım şemselerle uygulanmıştır. Dilimli kemerli panolar üç taraftan bordürlerle çevrelenmiştir. Bordürlerin içlerinde mavi, turuncu ve kirli sarı renkli geometrik geçmeler tekrarlanmıştır. Alt sıradaki geniş panolardan en güneyde olanı oldukça deforme olduğundan detaylar seçilememektedir (Fotoğraf 23). İkinci sıradaki panoda geniş gövdeli, ince uzun boyunlu bir vazodan yıldız çiçeği, gül ve lâleler çıkmaktadır. Vazonun gövdesi aynı zamanda bir tabak olarak tasarlanmış ve içerisine üzüm taneleri yerleştirilmiştir. Vazo bir sehpa üzerine yerleştirilmiştir (Fotoğraf 24). Üçüncü sıradaki panoda yine benzer özelliklerde bir vazodan güllerin ağırlıkta olduğu çiçekler çıkmaktadır. Vazonun alt bölümü tabak olarak düzenlenmiş ve içerisine armutlar yerleştirilmiştir (Fotoğraf 25). Dördüncü sıradaki panoda diğerlerine göre daha kalın tutulmuş bir vazo bulunmaktadır. Vazonun içinden yıldız çiçekleri ve yapraklar çıkmaktadır. Alt bölümdeki tabakta elmalar yer alır (Fotoğraf 26).

Batı cephenin üst sırasında beş adet geniş pano bulunmaktadır. Panoların her birinde alçı kabartma tekniğinde vazolu çiçek kompozisyonları yer almaktadır. En güneydeki panonun içerisine alta güller, ortaya yıldız çiçekleri ve üste karanfiller yerleştirilmiştir. Geniş gövdeli, ince boyunlu vazonun üzerinde yaprak ve çiçek motiflerine yer verilmiştir (Fotoğraf 27). İkinci sıradaki panoda vazo, dört ayaklı bir sehpa üzerine oturtularak perspektif ve mekân arayışına gidilmiştir. Vazo içerisinden güller ve yıldız çiçekleri çıkmaktadır. Kompozisyonun alt bölümünü oluşturan güller geniş yapraklarla birlikte hacimli bir görünüm sergilerler. Üst kısımda ise daha sade tutulmuş yıldız çiçekleri bulunmaktadır. Vazonun alt bölümü tabak olarak düzenlenmiş ve içerisine armutlar yerleştirilmiştir (Fotoğraf 28). Üçüncü sıradaki panoda yer alan kompozisyon bir öncekiyle hemen hemen aynı üslûpta olmakla birlikte vazonun çokgen bir sehpa üzerine oturtulması ve daha fazla çiçek kullanılması gibi bir takım farklılıklar bulunmaktadır (Fotoğraf 29). Dördüncü sıradaki panoda cepheden verilen bir sehpa üzerine yerleştirilmiş benzer üslûpta vazolu bir çiçek kompozisyonu yer almaktadır. Kompozisyonun alt bölümünü güller, ortayı goncagüller ve üst kısmı ise karanfiller oluşturmaktadır. Alttaki tabakta ise kırmızı elmalar bulunmaktadır (Fotoğraf 30). Bu cephedeki son panoda ise çokgen bir sehpa üzerine oturtulmuş vazodan bir önceki örneklere benzer üslûpta güller çıkmaktadır (Fotoğraf 31).

Odanın kuzey cephesindeki panolar pencerelerin arasına yerleştirilmiştir. Altta ve üstte dörderden sekiz pano yer almaktadır. Bunlardan alt sırada olanlar dar panolardır. Üst sırada ise köşelerde dar panolar, pencere aralarında geniş panolar bulunmaktadır. Dar panoların odanın genelindeki dar panolarda olduğu gibi şemseli stilize kompozisyonlarla çevrelenmiştir. Üst sıradaki geniş panolardan ilkinde çokgen bir sehpa

‡ Konağın rölöve, restitüsyon ve restorasyon çizimlerinin teminini sağlayan Sn. Mimar Feyza AKSOY'a teşekkürlerimi sunuyorum.

üzerine yerleştirilmiş tabak içerisinde ayvalar yer alır. Meyve tabağının üstünde geniş ağızlı bir saksı bulunur. Saksının içerisinden güller çıkmaktadır (Fotoğraf 32). İkinci panoda ise benzer bir kompozisyon bulunmakla beraber dörtgen bir sehpaya yer verildiği görülmektedir (Fotoğraf 33).

Doğu cephedeki düzen kuzey cepheye benzemektedir. Altlı üstlü üçerden altı pencere bulunan cephede pencerelerin aralarına panolar yerleştirilmiştir. Alttaki panolar dardır. Üstte ise köşelerde dar panolar, pencere aralarında geniş panolar yer almaktadır. Geniş panoların ilkinde çokgen bir sehpa üzerine meyve tabağı yerleştirilmiştir. Tabağın içerisinde elmalar bulunur. Kompozisyonun üst kısmını ise bir saksıdan çıkan güller, goncagüller ve yıldız çiçekleri oluşturmaktadır (Fotoğraf 34). İkinci panoda kare bir sehpa üzerinde benzer kompozisyonun tekrarlandığı görülmektedir (Fotoğraf 35).

Odanın güney cephesinin alt sırasında yüklük bulunmaktadır. Üst sırada ise geniş panolar sıralanmıştır. Bu cephe doğu köşesinden kuzeye doğru bir çıkıntı yapmaktadır. Cephenin üst sırasında beş pano yer almaktadır. Kuzeye doğru çıkıntının bulunduğu kısımda ise üste iki alta bir pano yerleştirilmiştir. Yüklük üstündeki panoların odadaki diğer panolara göre asli renklerini ve malzemelerini daha iyi koruyarak günümüze gelebildikleri anlaşılmaktadır. Cephenin doğu köşesindeki ilk panoda geniş ağızlı bir tabak içerisine yerleştirilmiş şişkin gövdeli, ince boyunlu bir vazodan güller ve yıldız çiçekleri çıkmaktadır (Fotoğraf 36). İkinci pano içerisinde kulpsuz bir vazoda güller, yıldız çiçekleri ve sümbüllerle bir öncekiyle benzer üslupta bir kompozisyon tekrarlanmıştır (Fotoğraf 37). Üçüncü sıradaki panoda altta geniş yapraklar, ortada güller ve üstte buğday başağını andıran zarif uzun lâleler bulunmaktadır (Fotoğraf 38). Dördüncü sıradaki pano içerisinde güller ve yıldız çiçekleri (Fotoğraf 39); beşinci sıradaki pano içerisinde ise güller ve sümbüllerden müteşekkil vazolu kompozisyonlar yer almaktadır (Fotoğraf 40). Bu bölümdeki vazolu kompozisyonlar sivri kemerli, lacivert zeminli nişler içerisine alınmıştır. Nişlerin etrafı tırtıklı yapraklar ve çiçeklerin tekrarlandığı bitkisel kompozisyonlarla doldurulan bordürlerle çevrelenmiştir. Panoların aralarında ve üstlerinde ise kırmızı zemin üzerine açık renkte tırtıklı yaprakların sıralandığı bordürlerle kuşatılmıştır (Fotoğraf 45). Güney cephenin kuzeye doğru çıkıntı yapan bölümünde üstteki panoda kare bir sehpa üzerine yerleştirilmiş meyve kâsesi içerisinde ayvalar yer almaktadır. Üstte ise güller ve yıldız çiçeklerinden müteşekkil vazolu bir kompozisyon yer almaktadır (Fotoğraf 41). Çıkıntının doğu yüzünde altlı üstlü birer pano bulunmaktadır (Fotoğraf 42). Her iki panoda da güller ve yıldız çiçeklerinin hâkim olduğu vazolu kompozisyonlar görülmektedir (Fotoğraf 43-44). Cephenin alt sırasında bulunan ahşap yüklük yüzeyinde, yatay ve dikey panolar meydana getirilmiş ve bu panoların içerisine cephelerdeki kompozisyonlara göre daha stilize vazolu buketler işlenmiştir. Ayrıca giriş kapısı üzerinde de benzer üslûpta süslemelere yer verildiği görülmektedir. Söz konusu süslemeler oda cephelerindeki süslemelere göre daha geç dönem özellikleri göstermektedir.

Başodanın tavanında da cephelerde olduğu gibi zengin kalem işi bezemeler bulunmaktadır. Tavan çıtalarla karelere bölünmüştür. Her bir karenin içerisine tomurcuklar ve yapraklarla çevrili beş kollu bir çiçek yerleştirilmiştir (Fotoğraf 46). Tavan dört taraftan dört sıra bordürle çevrelenmiştir. En içteki bordürde dilimli kemerli nişlerin içlerinde ince dallardan çıkan kırmızı çiçekler bulunmaktadır. İçten dışa ikinci bordürde sümbül, karanfil ve güller "S" kıvrımlı bir dal üzerinde sıralanmıştır. Üçüncü bordürde birbirine bağlı bir uzun bir kısa şemseler sıralanmıştır. Uzun şemselerin içlerinde birer sıra arayla bir gül demeti, bir karanfil demeti bulunmaktadır. Kısa şemselerin içlerine ise birbirine ince dallarla bağlanan, simetrik olarak tüm yüzeye yayılan çiçek motifleri yerleştirilmiştir (Fotoğraf 47).

Girişin bulunduğu güney cephe önünde Bursa kemerli dar bir bölüm meydana getirilmiş olup bu bölümün üzeri odanın genelinde olduğu gibi çıtalarla karelere bölünmüş bir tavanla örtülmüştür (Fotoğraf 48-49). Tavanın etrafı iki sıra bordürle kuşatılmıştır. İçteki bordürde birbirine bağlı dilimli kemerli nişler sıralanmıştır. Nişlerin içleri ardışık olarak yıldız çiçeği ve lâlelerle doldurulmuştur. İkinci sıradaki bordürde ise "S" kıvrımlı bir dalın üzerine güller ve gonca güller sıralanmıştır (Fotoğraf 50-52).

Başodanın zengin kalem işi süslemelerinin bir kısmı zamanla elden geçirilmiştir. Özellikle alt sıradaki vazolu kompozisyonlar ve tavanın büyük kısmının canlandırıldığı görülmektedir. Buna karşın üst sıradaki alçı kabartma tekniğindeki süslemelerin belirli oranda asli durumlarını koruyarak günümüze ulaşabildikleri anlaşılmaktadır. Özellikle güney cephenin üst sırasındaki kompozisyonlar odanın diğer cephelerindeki süslemelere oranla daha az müdahaleye uğramıştır.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tahir Paşa Konağı'nın 18. yüzyılda inşa edildiğini başodanın giriş kapısı üzerinde yer alan kitabeden anlamaktayız. Bununla birlikte konağın 19. yüzyılda eklenen bölümlerle genişletildiği ve zaman içerisinde haremlik - selamlık şeklinde iki kısım halinde düzenlendiği görülmektedir. Konağın ilk inşasından orijinal olarak günümüze ulaşabilen başodası zengin kalem işi bezemelerle donatılmıştır. Söz konusu bezemelerin

birçoğu yapıldığı dönemin özelliklerini aksettirmektedir. Özellikle alçı kabartma tekniğinde yapılmış vazolu çiçek kompozisyonları işçilik açısından oldukça kalitelidir. Söz konusu kabartmalar üslûp ve kalite bakımından Topkapı Sarayı'ndaki III. Ahmed Yemiş Odası (1705) süslemeleriyle benzer özellikler göstermektedir. Bu da süslemelerin başkentten gelen ustalar tarafından yapılmış olabileceğini akla getirmektedir. Başodanın cephelerini süsleyen vazolu çiçeklerde gül, lâle, karanfil, sümbül ve yıldız çiçeğinin ağırlıkta olduğu çeşitlemeler görülmektedir. Özellikle lâleler konağın yapıldığı döneme uygun olarak buğday başağını andıran zarif forma sahiptir. Söz konusu kompozisyonların benzerleri; III. Ahmed Yemiş Odası'nın yanı sıra Nevşehir Damat İbrahim Paşa Kütüphanesi'nde (1727) kalem işi süsleme olarak; Şanlıurfa Rızvaniye Camii kapı kanatlarında ise ahşap oyma şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Lâle Devri yıllarında özellikle sivil yapıların süsleme programlarında yoğunlaşan vazolu çiçek kompozisyonlarının kalem işi örnekleri ne yazık ki büyük oranda günümüze ulaşamamıştır. 1730 yılındaki kanlı Patrona Halil isyanında sahil sarayları ve ahşap köşkler yok edilmiştir. Buna karşın taş süslemeler büyük oranda günümüze ulaşabilmiştir. Özellikle meydan çeşmelerinin cepheleri taşa işlenmiş vazolu çiçeklerle bezelidir. Söz konusu süslemelerin erken örnekleri Hacı Mehmed Ağa Çeşmesi (1708) ve Üsküdar Yeni Valide Çeşmesi (1710) gibi yüzyılın başında inşa edilen çeşmelerde görülmektedir (Canca, 1999, 66-68, 207-208) . Ancak özellikle III. Ahmed'in dönemin sonlarına doğru Topkapı Sarayı önünde ve Üsküdar iskelesinde yaptırdığı meydan çeşmelerinde ve Lâle Devri'nin hemen sonrasında inşa edilen Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi (1732), Bereketzade Çeşmesi (1732) ve Tophane Çeşmesi (1732) cephelerinde, Tahir Paşa Konağı başodasındaki vazolu çiçek kompozisyonlarına benzer üslûpta süslemelerle karşılaşılmaktadır (Kuban, 2007, 510-514; Barışta, 1989: 18-25; Barışta, 1993: 30-50). Başodadaki süslemelerin bir kısmında vazolu çiçekler sehpalar üzerine oturtularak perspektif ve mekân arayışlarına gidilmiştir. Ayrıca vazoların altlarına meyve kâseleri yerleştirilerek kompozisyonlar zenginleştirilmiştir. Aynı dönemin resim sanatında da görülen bu üsluptaki süslemelerin benzerleri Topkapı Sarayı III. Ahmed Yemiş odasında kalemişi; Şehzadebaşı Damat İbrahim Paşa Camii (1720) giriş kapısı sövelerinde , Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi (1731), Bereketzade Çeşmesi (1732) ve Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi'nde (1732) taş süsleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneklerini çoğaltabileceğimiz bu tarz süslemeler, Lâle Devri yıllarında başkent dışında Nevşehir Damat İbrahim Paşa Camii (1727) minberinde karşımıza çıkmaktadır. Lâle Devri sonrasında ise Bolvadin Ağılönü Çeşmesi (1748) (Uysal, 1988, 33-55) ve İzmit Emine Hanım Çeşmesi (1749) (Ölmez, 2012: 48-56) cephelerinde benzer üslûpta sehpa üzerine oturtulmuş vazolu çiçek kompozisyonları görülmektedir.

Başodada kalem işi süslemelerin yoğunlaştığı diğer bir bölüm tavandır. Tavanın yüzeyi çıtalarla karelere bölünmüş ve içleri çiçeklerle süslenmiştir. Benzer üslûpta süslemeler III. Ahmed Yemiş Odası'nın tavanında karşımıza çıkmaktadır. Tavanı çevreleyen bordürlerde dilimli kemerli nişler, şemseler ve "S" kıvrımlı dallara yerleştirilmiş karanfil, sümbül, gül ve çiçeklerin yer aldığı kompozisyonlar görülmektedir. Bu kompozisyonlardan şemseler içerisindeki çiçek buketlerinin benzerleri başkentte Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı Divanhanesi (18. yy. başı) ve III. Ahmed Yemiş Odası'nda (1705); başkent dışında Nevşehir Damat İbrahim Paşa Camii (1727) kadınlar mahfili tavanında ve Merzifon Çay (Aşçı Hüseyin Ağa) Camii (18. yy. başı) tavan göbeğindeki kalem işi bezemelerde de görülmektedir. Diğer bordürlerdeki bitkisel kompozisyonlar; Ankara Hacı İlyas Camii (1704), Ağaç Ayak Camii (1706), Leblebicioğlu Camii (1714), Merzifon Hacı Hasan Camii (1714), Erzurum Bakırcı Camii (1720) ve Nevşehir Damat İbrahim Paşa Camii (1727) gibi çağdaş yapılarda da görülmektedir (Atak, 2014, 211-370; Uysal, 2013, 123-141; Çerkez, 2005, 274-283; Aktuğ, 1992, 16-32; Ekiz, 2006, 10-35).

Sonuç olarak; Tahir Paşa Konağı'nın gerek 18. yüzyılın başlarından kalma günümüze ulaşabilmiş ender konak örneklerinden birisi olması, gerekse başodasında görülen zengin kalem işi bezemeleri açısından Türk konut mimarisi içerisinde ayrıcalıklı bir yere sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Konağın zaman içerisinde bir takım ekleme ve müdahalelerle genişletildiği görülmektedir. Buna karşın ilk yapıldığı dönemden günümüze gelebilen başodanın duvarları ve tavanı üslûp, kompozisyon ve çiçek çeşitliliği bakımından başkentteki çağdaş örneklerde benzer kalitede kalem işleriyle süslenmiştir. Lâle Devri içerisinde bir kaç istisna dışında genel itibariyle başkent İstanbul'da görülen bu tarz süslemeler daha sonraki yıllarda Anadolu'da da görülmeye başlamıştır. Buradaki önemli nokta Tahir Paşa Konağı'nın M.1724 gibi nispeten erken bir tarihte inşa edilmiş olmasıdır. Bunun yanı sıra söz konusu konak dönemin başkenti dışında taşrada yer almaktadır. İstanbul'da dahi Lâle Devri yıllarında kalem işi süsleme olarak ender görülen bu üslubun Tahir Paşa Konağı'nda karşımıza çıkması dönem üslûbunun sadece İstanbul'da görülmediğini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca Tahir Paşa Konağı'ndaki süslemeler başkentte sultan ve çevresi tarafından yaptırılan eserlerin süslemeleriyle benzer kalitede işçiliğe sahiptir. Lâle Devri üslûbu yukarıda da belirtildiği üzere büyük oranda dönemin başkentinde karşımıza çıkmaktadır. Yani bir nevi başkent

üslubudur. Buna karşın başkent dışında bir takım yapıda bu üslûbun denendiğini ya da taklit edildiğini görmekteyiz. Bu denemelerin büyük bölümü başkentteki örnekler kadar başarılı olmamakla birlikte dönemin önemli simaları tarafından Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde yaptırılan eserlerde daha başarılı işçiliklerle karşılaşılmaktadır. Dönemin sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın memleketinde gerçekleştirdiği imar faaliyetleri baninin yapı üzerindeki etkisini göstermesi bakımından iyi bir örnektedir. Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'de inşa ettirdiği külliyede başkentten gelen ustaların çalıştığı bilinmektedir (Altınay, 2005, 29-43) . Külliye medresesinin başodasında kalem işi; caminin minberinde ise taş süsleme olarak Lâle Devri üslûbunu yansıtan vazolu tasvirlerle karşılaşılmaktadır. Bu süslemeler dönem üslûbunu yansıtmasının yanı sıra işçilik bakımından da başkentteki süslemelerle aynı kalitededir. Tahir Paşa Konağı'nda da benzer bir durum söz konusudur. Konağın ilk sahibinin kim olduğunu bilemiyoruz. Ancak oldukça etkin bir şahıs olduğu ifade edilebilir. Muhtemelen inşa ettirdiği konakta çalışması için başkentten ustalar getirtmiştir. Daha zayıf bir olasılık olsa da konağın inşasında yerel ustaların çalıştığı ve bu ustaların başkent üslubunu oldukça başarılı bir şekilde uyguladığı da düşünülebilir.

KAYNAKÇA

Aksoy, Feyza (2011). *17. Ve 18. Yüzyıl Bursa Evleri Yapı Çözümlemesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
Aksoy Mimarlık Tahir Paşa Konağı Restorasyon Projesi.
Aktuğ, İlknur (1992). *Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Altınay, A. Refik (2005). *Damat İbrahim Paşa Döneminde Ürgüp ve Nevşehir*. Ankara: Ürgüp Belediyesi Kültür Yayınları.
Atak, Erkan (2014). *Anadolu'da Lale Devri Mimarisi (İstanbul Dışı Örnekler Üzerine Bir Araştırma)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
Barışta, H. Örcün (1989). *İstanbul Çeşmeleri (Bereketzade Çeşmesi)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Barışta, H. Örcün (1993). *İstanbul Çeşmeleri (Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Canca Erol, Gülçin (1999). *Bir Geçiş Dönemi Olarak III. Ahmet Devri Mimarisi (1703-1730).* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
Çerkez, Murat (2005). *Merzifon'da Türk Eserleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
Demirbağ, Banu (2013). 300 Yıllık Tarihi Miras: Tahir Paşa Konağı, *Bursa'da Zaman*, S.8, s.82-91.
Ekiz, Mehmet (2009). *Nevşehir'de Türk Dönemi Mimari Eserleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
Eldem, S. Hakkı (1954). *Türk Evi Plan Tipleri*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.
Erbay, Semih (2015). Tahir Paşa Konağı –Mudanya'da Unutulan Bir Konağa Zamanda Yolculuk-, *İmaret Şehir Dergisi*, S.17,s.116-122.
Güner, Ezgi (2014). *Mudanya Tarihi Kent Dokusunun 1994-2013 Arasındaki Değişiminin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi. İstanbul.
Kuban, Doğan (2007). *Osmanlı Mimarisi*. İstanbul: Yem Yayınları.
Öcalan, H. Basri (2014). Tahir Paşa Konağı'ndaki Kitabe ve Mezar Taşı Münasebetiyle, *Bursa'da Zaman*, S.9, s.86-87.
Özcan, Abdülkadir (2003). Lâle Devri. *TDV İslam Ansiklopedisi.* (c.27, ss.81-85). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
Ölmez, Figen (2012). *Kocaeli Çeşmeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
Satıcı, Emre (2006). Meclis Üyeliğinden Paşalığa Tahir Ağa (Tanzimat Sonrası Yerel Yönetimde Eşrafın Rolüne İlişkin Bursa'dan Bir Örnek). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.40, S.25, s.225-244.
Süreyya, Mehmed (1996). *Sicill-i Osmanî 5*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
Uysal, A. Osman (1988). Bolvadin'de Bir Lâle Devri Eseri: Ağılönü Çeşmesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* C.32, S.1-2, s.33-55.
Uysal, Zekiye (2013). Ankara'da Lâle Devrinden Kalemişi Bezemeli Bir Yapı: Ağaç Ayak Cami. *Ekev Akademi Dergisi*, S.54, s.123-141.

EKLER

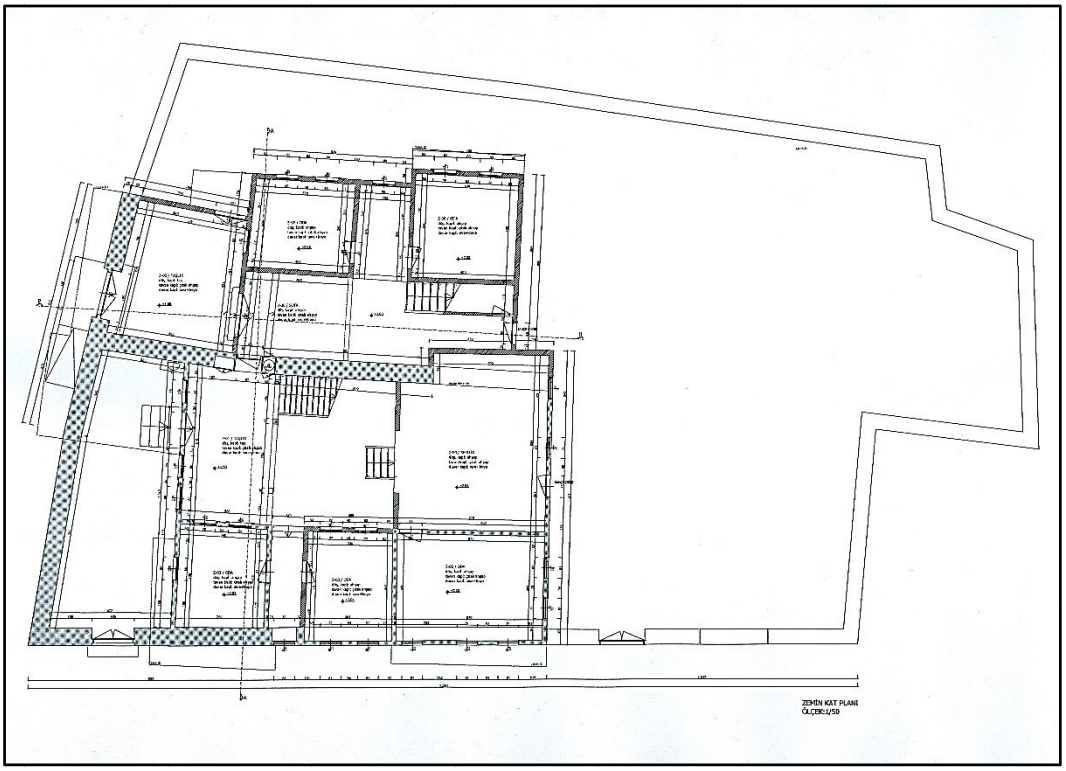

*Çizim 1: Tahir Paşa Konağı Zemin Kat Planı

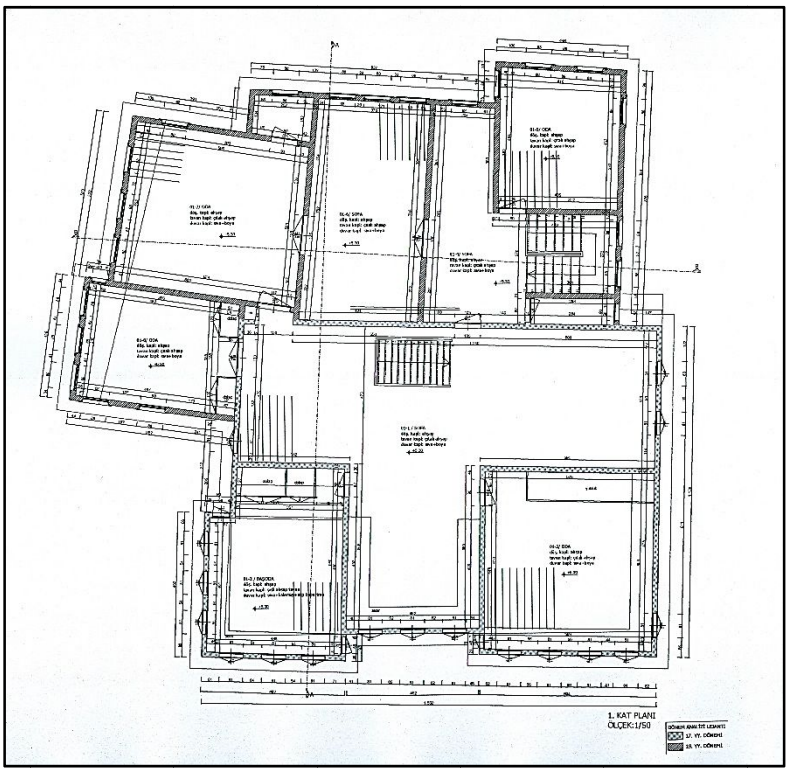

Çizim 2: Tahir Paşa Konağı Birinci Kat Planı

* Çizimler Mimar Feyza AKSOY'un izniyle Tahir Paşa Konağı restorasyon projesinden alınmıştır.

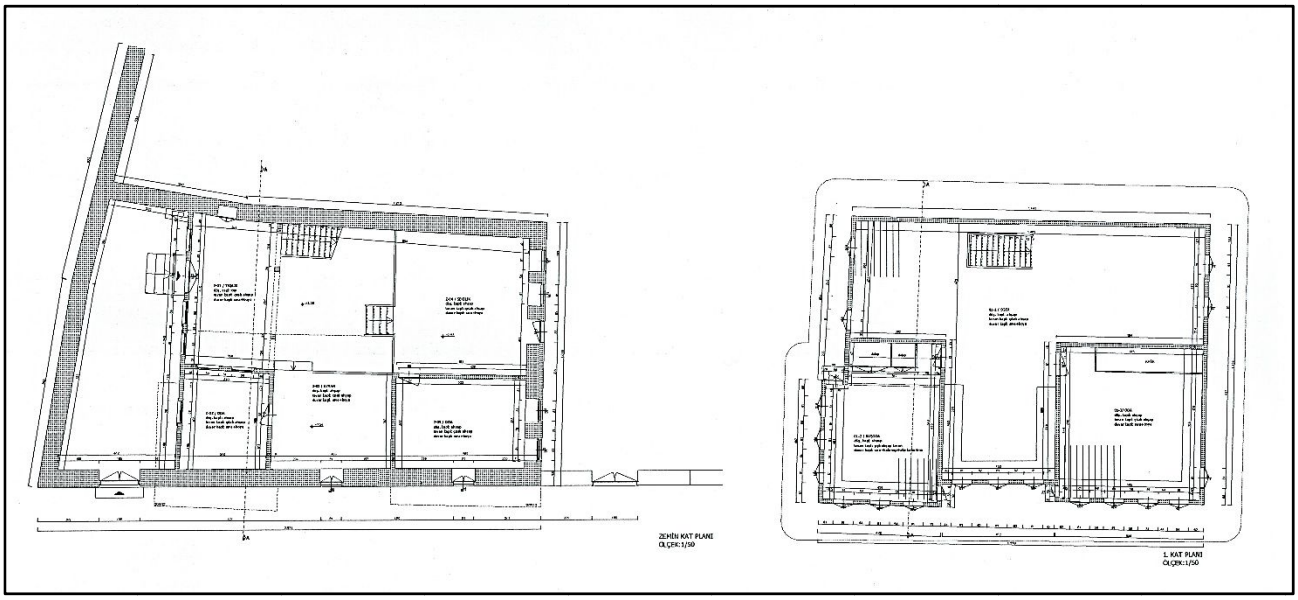

Çizim 3: Tahir Paşa Konağı 18. yy'da Yapılan Bölümlerin Planları

Çizim 4: Tahir Paşa Konağı AA-BB Kesitleri

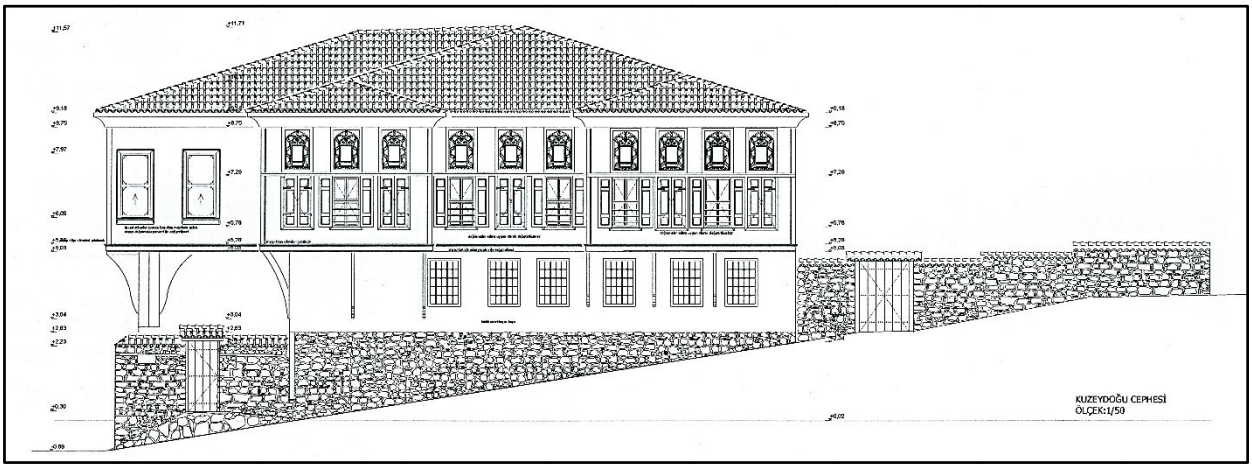

Çizim 5: Tahir Paşa Konağı Kuzeydoğu Cephesi Görünüş

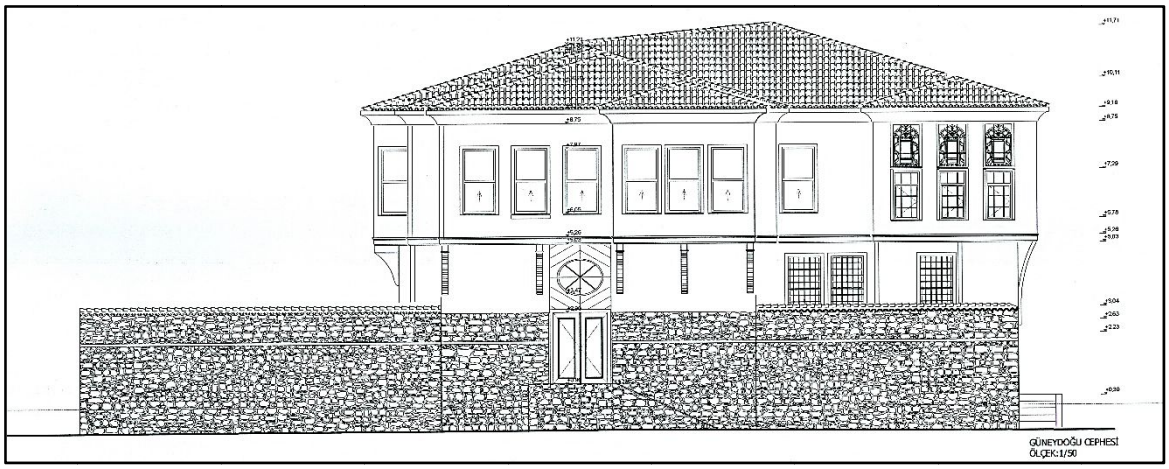

Çizim 6: Tahir Paşa Konağı Güneydoğu Cephesi Görünüş

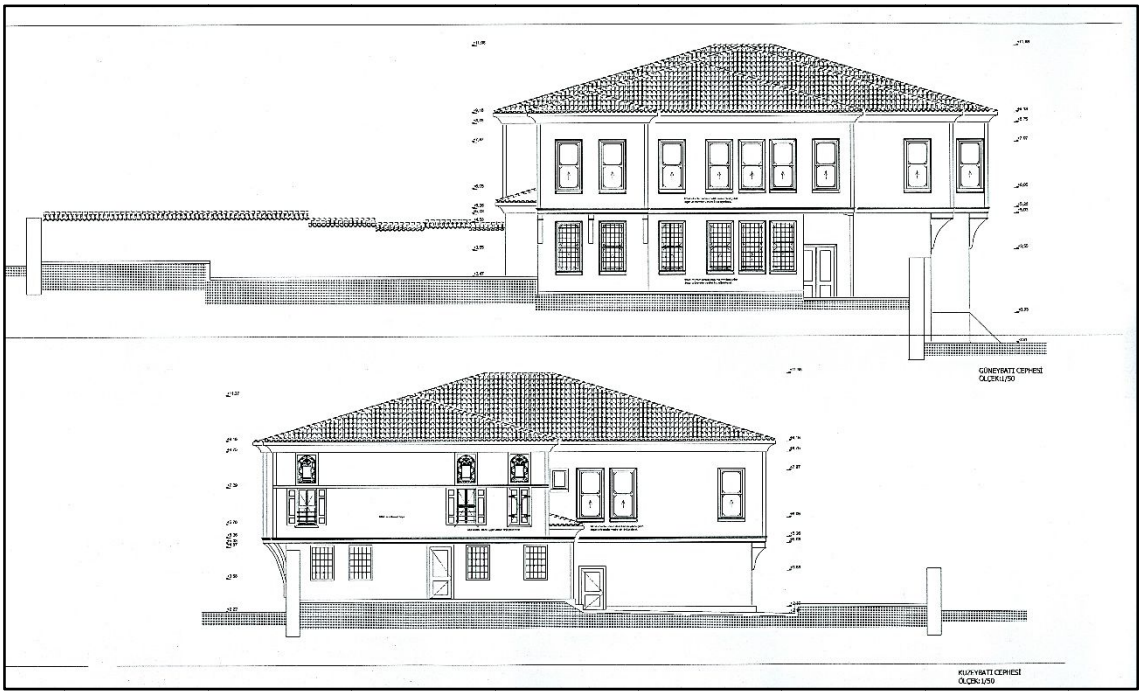

Çizim 7: Tahir Paşa Konağı Güneybatı ve Kuzeybatı Cepheler Görünüş

Fotoğraf 1: Tahir Paşa Konağı Kuzey Cephe

Fotoğraf 2: Tahir Paşa Konağı Kuzey Ve Doğu Cepheler

Fotoğraf 3: Tahir Paşa Konağı Doğu Cephe

Fotoğraf 4: Tahir Paşa Konağı Batı cephe

Fotoğraf 5: Tahir Paşa Konağı Güney Cephe

Fotoğraf 6: Tahir Paşa Konağı Başoda Kuzey Ve Doğu Cepheler

Fotoğraf 7: Zemin Kat Taşlık ve Üst Kata Çıkan Merdivenler

Fotoğraf 8: Birinci Kat Kuzey Cephe

Fotoğraf 9: Birinci Kat Batı Cephe

Fotoğraf 10: Birinci Kat Eyvan

Fotoğraf 11: Birinci Kat Güney Cephe

Fotoğraf 12: Başoda

Fotoğraf 13:Başoda Giriş Kapısı

Fotoğraf 14:Konağın İnşa Kitabesi

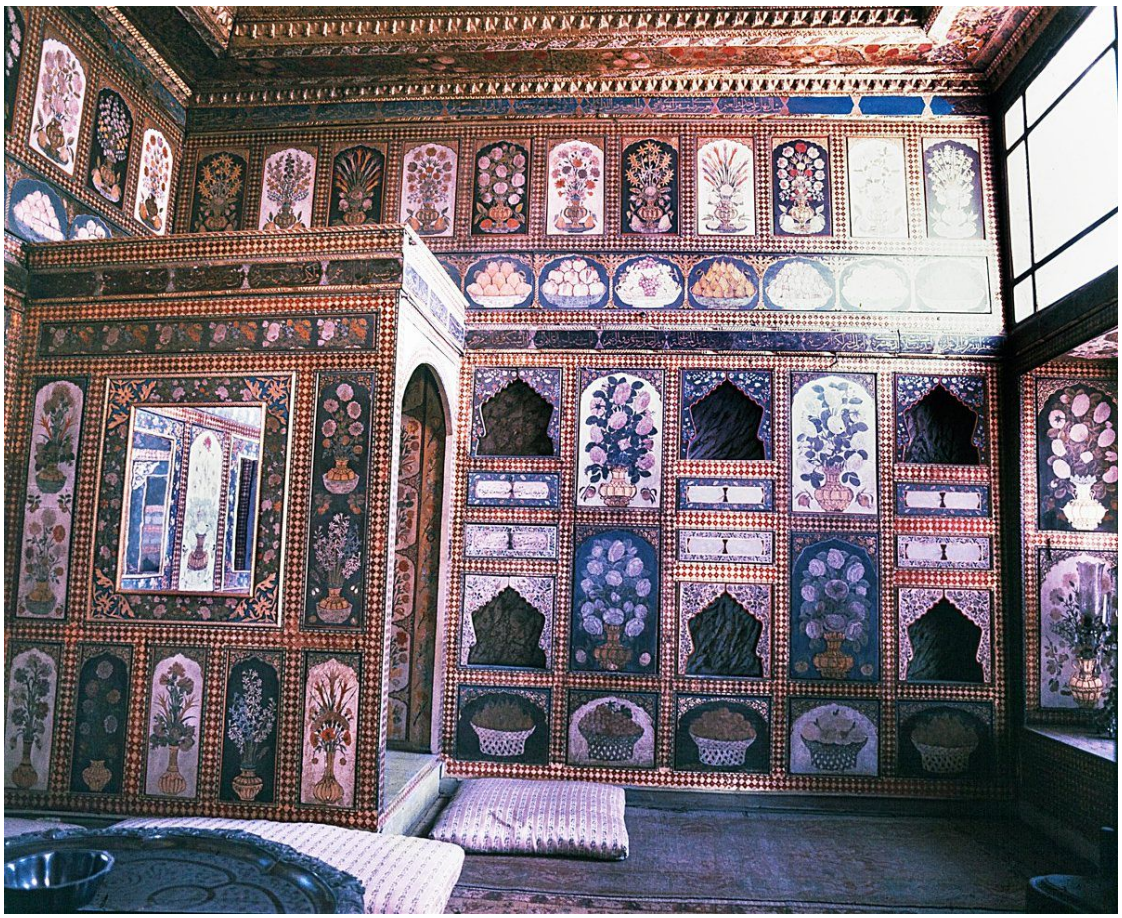

Fotoğraf 15: III. Ahmed Yemiş Odası (Abdülkadir ÖZCAN'dan)

Fotoğraf 16:Başoda Güney Cephe

Fotoğraf 17:Başoda Güney Cephe Üst Sıra

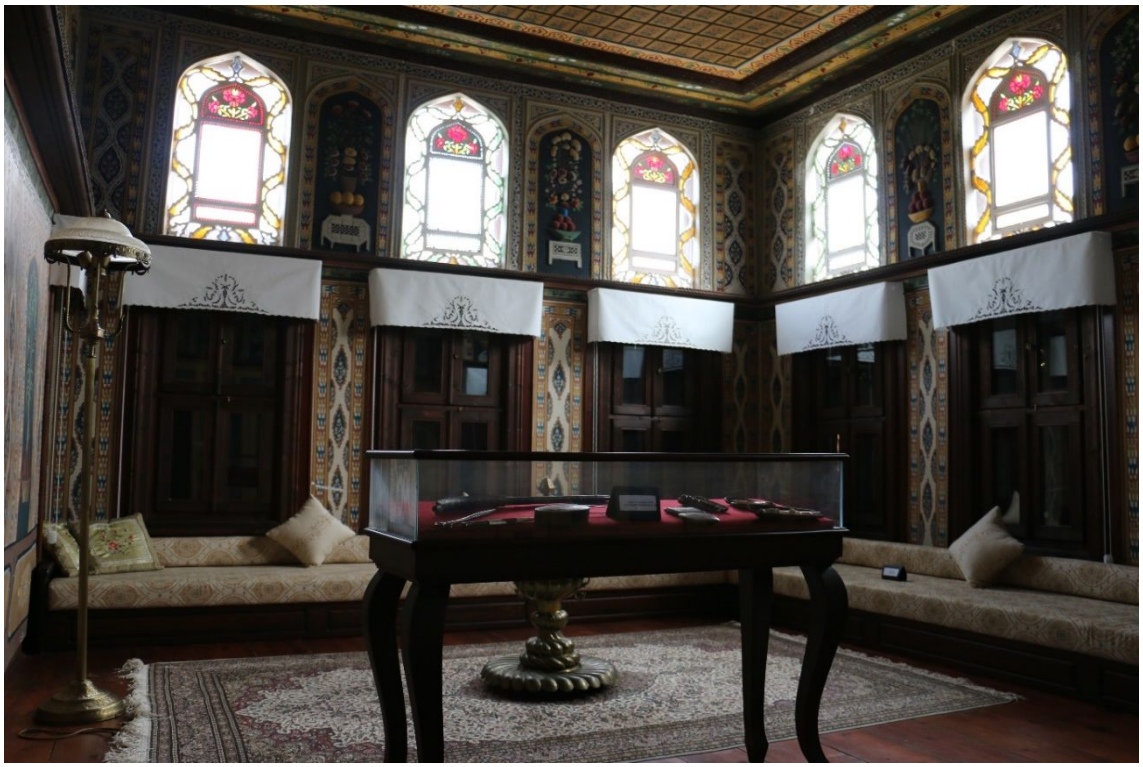

Fotoğraf 18:Başoda Kuzey Cephe

Fotoğraf 19:Başoda Doğu Cephe

Fotoğraf 20:Başoda Batı Cephe

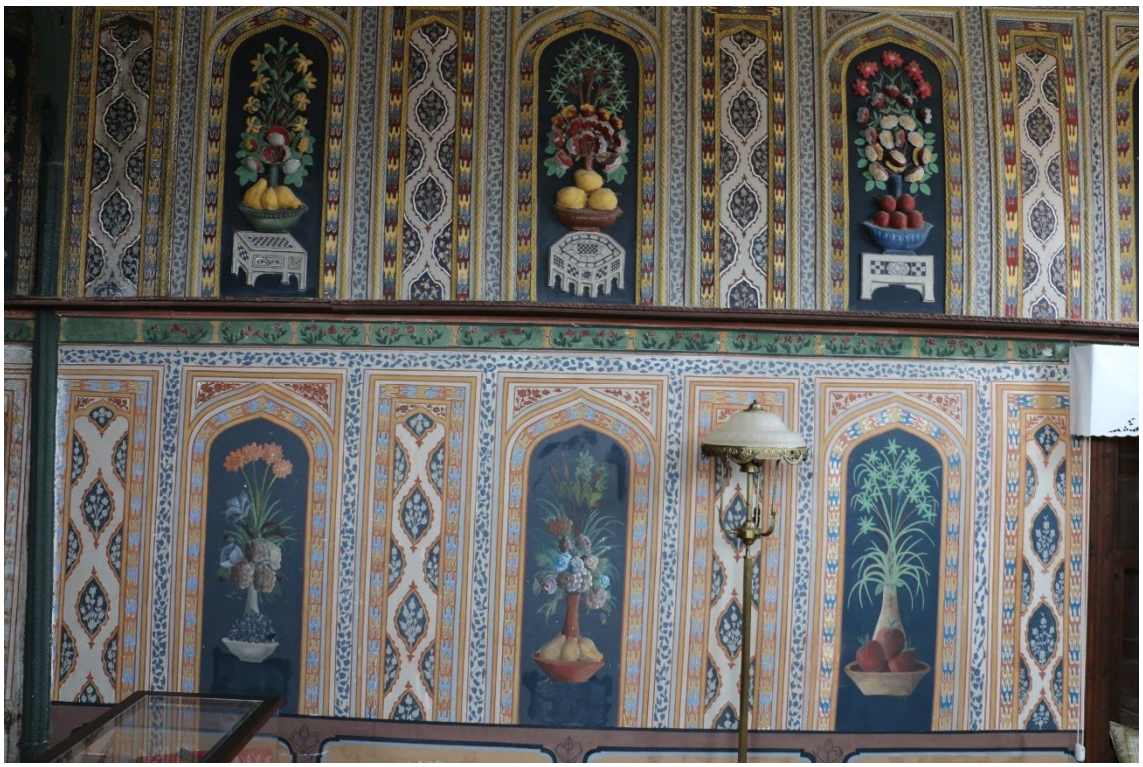

Fotoğraf 21:Başoda Batı Cephe

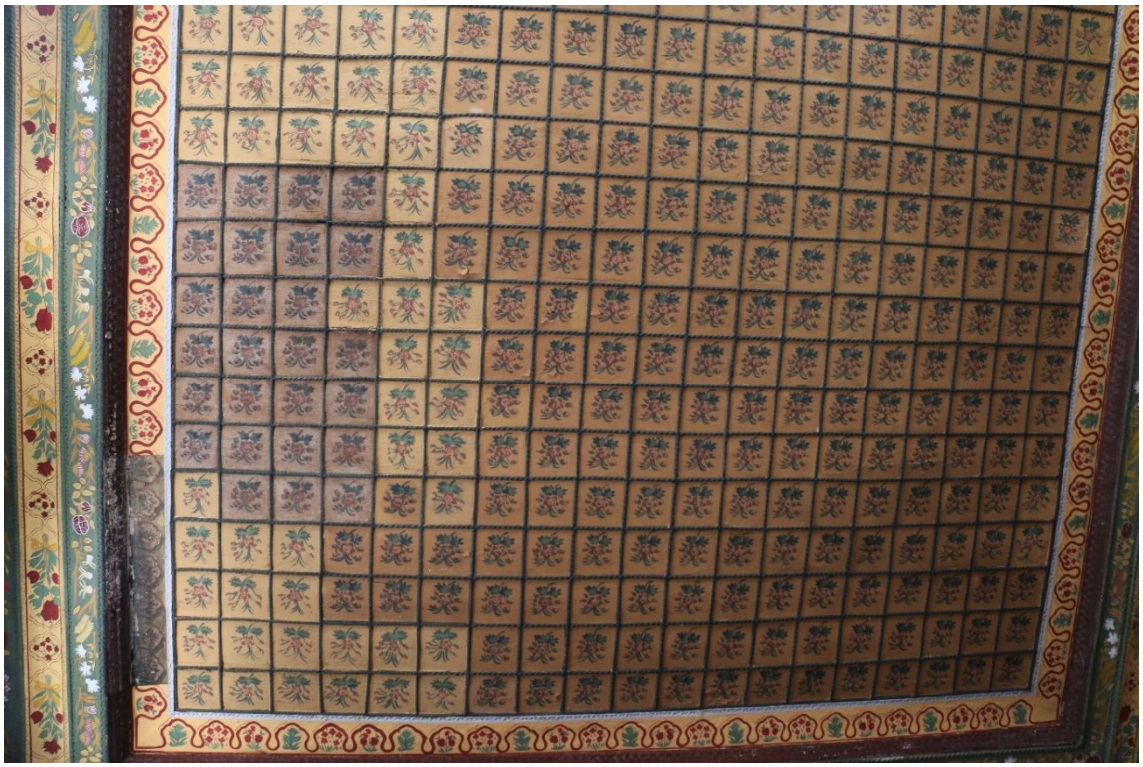

Fotoğraf 22:Başoda Tavan

Fotoğraf 23:Batı Cephe Alt Sıra 1. Pano

Fotoğraf 24:Batı Cephe Alt Sıra 2. Pano

Fotoğraf 25:Batı Cephe Alt Sıra 3. Pano

Fotoğraf 26:Batı Cephe Alt Sıra 4. Pano

Fotoğraf 27:Batı Cephe Üst Sıra 1. Pano

Fotoğraf 28:Batı Cephe Üst Sıra 2. Pano

Fotoğraf 29:Batı Cephe Üst Sıra 3. Pano

Fotoğraf 30:Batı Cephe Üst Sıra 4. Pano

Fotoğraf 31:Batı Cephe Üst Sıra 5. Pano

Fotoğraf 32:Kuzey Cephe Üst Sıra 1. Pano

Fotoğraf 33:Kuzey Cephe Üst Sıra 2. Pano

Fotoğraf 34:Doğu Cephe Üst Sıra 1. Pano

Fotoğraf 35:Doğu Cephe Üst Sıra 2. Pano

Fotoğraf 36:Güney Cephe Üst Sıra 1. Pano

Fotoğraf 37:Güney Cephe Üst Sıra 2. Pano

Fotoğraf 38:Güney Cephe Üst Sıra 3. Pano

Fotoğraf 39:Güney Cephe Üst Sıra 4. Pano

Fotoğraf 40:Güney Cephe Üst Sıra 5. Pano

Fotoğraf 41:Güney Cephe Kuzey Yüz Üst Sıra

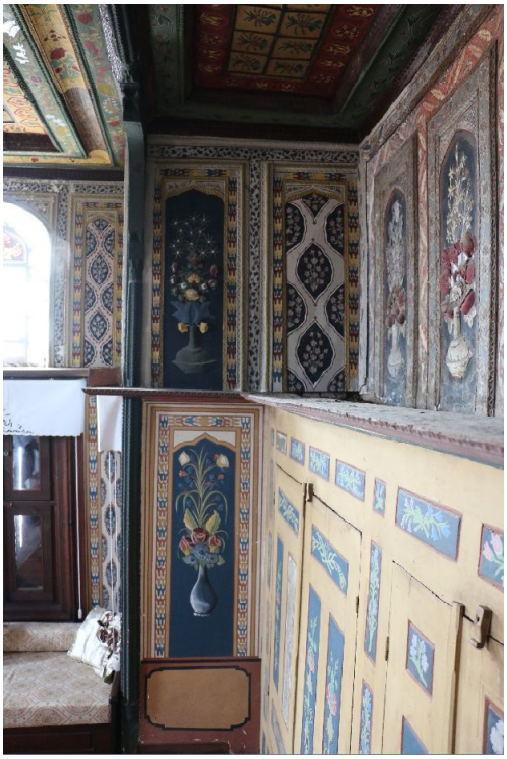

Fotoğraf 42:Güney Cephe Doğu Yüz

Fotoğraf 43:Güney Cephe Doğu Üst Sıra

Fotoğraf 44:Güney Cephe Doğu Yüz Alt Sıra

Fotoğraf 45:Güney Cephe Üst Sıra Panolar Bordür Detayı

Fotoğraf 46:Başoda Tavan Detayı

Fotoğraf 47:Başoda Tavan Bordür Detayı

Fotoğraf 48:Başoda Giriş Önündeki Dar Tavan

Fotoğraf 49:Başoda Giriş Önündeki Dar Tavan Detay

Fotoğraf 50:Başoda Giriş Önündeki Dar Tavan Bordür Detayı

Fotoğraf 51:Başoda Giriş Önündeki Dar Tavan Bordür Detayı

Fotoğraf 52:Başoda Giriş Önündeki Dar Tavan Bordür Detayı